

VIDOV DAN

LIST ZA KULTURNO ORIENTACIJO JUGOSL. NAPR. OMLADINE.

Izlazi svakog 5og i 20og u mesecu. — Uredništvo i uprava: Ljubljana, Narodni dom I.

Pojedini broj stoji 50 para; godišnja predplata 10 dinara.

Dolgotrajen zgodovinski razvoj je v toku svetovnih dogodkov spojil Jugoslovane različnih ozemelj v enotno politično edinico državo, kjer jim je omogočen svoboden razvoj in svobodno udejstvovanje svoje individualnosti. Že dejstvo samo, da smo se spojili v enotno narodnostno državo, kjer žive krvno in jezikovno najbližja si plemena skupno življenje, nosi v sebi vzrok za nastajanje nove jugoslovanske nacije in nove jugoslovanske kulture, kar je logičen zaključek našega dolgotrajnega razvoja.

Za ta veliki preobrat nismo bili v resnici niti eden niti drugi dovolj pripravljeni. Naša narodna individualnost je bila stoletja in stoletja izročena tujim vplivom in tuji sili, ki jo je krojila po svoje in zase. Šele s svojo politično svobodo je dosegla svojo notranjo prostost, da se more razviti v kulturen, socijalni in politični mednarodni faktor. Izgovor na preteklost je danes neutemeljen, čeprav nas še nešteto niti veže na čase naše duševne in politične odvisnosti, čeprav smo polni predsodkov in nezaupanja drug proti drugemu. Vse drhtenje te velike naše narodne mase je jasen znak naše dobe, znak naroda, kateremu se ruši pod nogami vse staro, vsa vsiljena tradicija, ki služi le kot demagoško sredstvo političnim kupčijam raznih strank in oseb, ki so se iz časov preteklosti priklatali v areno naše bodočnosti.

Vstajenje nove jugoslovanske nacije, naj se po svojih lokalnih nazivih imenuje že kakorkoli se hoče, nam je tako jasno, da nas niti za trenotek ne posebnosti ne morejo ovirati, da ne bi imeli celote tega naroda in njegovih potreb pred očmi. Zavedamo se, da je naša dolžnost kakor tudi dolžnost našega živega naroda, ki nima namena ostati narod-trot, najti svoj lasten poklic v svetovni kulturi in zgodovini. Saj narod zasluži ime naroda samo takrat, ako ni izgubil svojega poklica, svoje individualnosti in svoje duše. Jezik je tukaj manj važna stvar.

Jugoslovani še nimamo svojega velikega duševnega središča, iz katerega bi gledal v svet naš obraz. Naša sedanja središča so še živ od-

sev nam po duhu in stremljenju tujih duševnih centrov in tako naša inteligenca ne gradi svojih kulturnih vrednot, temveč jih le prejema iz tujine, običajno v mnogo manj obnošeni in posval-kani obliki. Skromno in vdano smo sledili in še sledimo drugim smerem, ne da bi se vprašali, kam gre naša pot in za katerim ciljem.

Lastnih širokih kulturnih perspektiv nimamo. Vsa ona tuja navlaka, ki sta nam jo naprtla na rame Pešta in Dunaj, je ustvarila globok prepad med našim narodom in njegovo inteligenco. Narodu je tuja, vsiljena, ni njegova. Ni mu pustila, da bi narod zadihal po svoje, kakor mu vелеvata srce in kri. Globoko občutimo ta prepad v hrvaškem ljudstvu, tesno nam je, ko vidimo na hrbtu Slovence šušmariti Rim in birokrata.

Vsa gniloba, ki smo jo v obilni meri prinesli v našo narodnostno državo, daje pečat našemu družabnemu življenju, zlasti naši politiki, ki nam je v stvarnosti neznana, temveč je le njen surogat: politikarstvo. Vsaka politika bi se morala voditi v imenu popolnoma opredeljenih kulturnih idealov, ki bi morali dajati direktivo vsem političnim stremljenjem. V imenu kulture, a ne v imenu politike in stranke, kakor se godi pri nas! Vemo, da dosedaj pri nas drugače ni bilo mogoče, ker se nismo osmelili postaviti svoje, sebi lastne kulturne perspektive vsled našega duševnega lakajstva. Naša politika nas ni pomeknila naprej.

Narod brez kulturnih perspektiv je narod odveč, narod brez bodočnosti. Narod se v resnici probuja k življenju tedaj, kadar odkrije svojo lastno dušo, a svojo lastno dušo more odkriti in pokazati v svoji lastni kulturi. Globoki razkol, ki ga čutimo v svoji notranjosti in ki je dobil v svoji razdvojenosti izraz nezadovoljstva z obstoječim, nas je postavil pred vprašanje: čigavo je to? Od kod je in zakaj je tu? Nemirno beganje in iskanje tujih rešilnih bilk nam ne more dati utehe. Majhna naša kulturna središča so hladne šolske izbe, tesne, brez široke koncepcije, brez poleta. Iz njih odseva kalen, truden pogled stare Evrope. Ali naj se v teh prostorih in krajih razširi mlada duša vstajajočega naro-

da? Ali naj bo ta umirajoča preteklost glavna komponenta in opora mlade Jugoslavije?

Prazen je izgovor o naši preteklosti, treba je, da se sami povzpnejo do dela in pričnemo graditi svojo lastno bodočnost. Naša narodnost mora postati pozitiven faktor, kulturni program našega naroda. Naša težnja stremi za ustvaritvijo močne jugoslovanske ideologije, ki naj prekvasi naš narod v kulturno pozitivno in ustvarjajočo edinico vseobče kulture. Glavna naša naloga, kateri moramo posvetiti vse svoje moči, je ustvaritev jugoslovanskega duševnega središča, težišča naših stremenj, ki bo krepilo naše notranje življenje in iz katerega bo črpala naša bodoča politika svoje smeri in pravce. Ustvarjamo si šele svojo ideologijo in vemo, da se čez noč ne dá vsega storiti. Ne pričakujemo mnogo od uradniških filistrov, ki so vse življenje požirali kan-

clijski prah in lizali Pešti in Dunaju pete, obračamo se na omladino, ki ima bodočnost v svojih rokah, da pristopi k našemu delu. Svobodnih, pogumnih in močnih kulturnih delavcev nam je treba, ki bodo zaupali v sebe in svoje sile in pri tem ne bodo pozabili na zdrav egoizem. Zdrav egoizem (ne šovinizem, ki je znak slabosti in strahopetnosti) je prvi pogoj uspeha in dokaz sile. Naš jugoslovanski egoizem naj bo v tem, da vzdignemo svojo lastno kulturo do svetovnega pomena, tako da se zgodovina brez nje ne bo mogla niti misliti... Nas ne smejo zapeljati majhni cilji, ker so oni najbolj opasni in lastni le ponižni in leni rasi.

Naša sila naj bo v našem pogumu, naši veliki volji. Naša sila naj leži v tem, da smo mladi in brez preteklosti. Samo oni gleda v bodočnost, ki ima vse v bodočnosti in nič v preteklosti.

TRI ZVEZDE VODNICE.

Dijaškega tipa Jugoslavi ni stvorila. Pre-različna je preteklost našega akademskega dijaštva, da bi se že moglo zlit v enotnejšo podobo. Dijaštvo je veren refleks naše neurejenosti.

Pri mnogih velikih narodih (Francozih, Angležih) se dijaštvo komaj opaža. Izrazit je bil dijaški tip pravzaprav najbolj v nemštvu. Lepe tradicije osvoboditeljskih bojov in Korpsegeist sta se družila z nebrzdanim veseljaštvom. Ne more se reči, da je iz te mladine vzrastel slab materijal, a prenapeto viteštvo in smešni burševski formalizem nista mogla pognati korenin v našem dijaštvu.

Predvojni jugoslovanski dijak je pokazal mnogo dobrih lastnosti. Doživeli smo par dijaških generacij, ki so pomenile nekaj novega v duševnem življenju naroda in celo v politiki. Vendar ne moremo in ne maramo prenesti poprejšnjega položaja v novo dobo.

Velike naše nacionalne koncepcije ni bilo. Ni je bilo niti pri srbijanskem dijaštvu, pa tudi pri nas ne, ki smo vzrastli v suženjstvu. Res smo že leta 1904. nekateri potovali v Beograd, kjer je akcija «Slovenskega Juga» v glavnem slonela na dijakih. A v lastno sramoto moramo priznati, da so nam vendar bile duše manjše od želja. Priti je morala mlajša dijaška generacija, ki je v bližnje narodno ujedinenje tako globoko verovala, da je na to vero gradila vse svoje delo (Preporodovci).

Danes je dijaštvo v čisto novem položaju. Mnogo jih umeva, a še več je čisto starih. Med nazadnjake štejem plemenske separatiste vseh vrst. Tudi med Slovenci jih je dokaj, mnogi se pa tega niti ne zavedajo. Ni jim prešlo v vsako nitko mišljenja, da je njih delokrog Jugoslavija in ne Slovenija. Takih mladeničev ozkega obzorja je ravno toliko med hrvatskim in srbskim delom našega dijaštva. Vršni se med njimi tih boj, vendar separatisti drugega pravzaprav podpirajo in vzdržujejo.

Ako misliš na gospodarsko ali socialno akcijo, mora ti neprestano biti v očeh vsa država in ves

narod. Uvažuj sicer reakcijo v vseh delih celote, a odloči se za komponento vseh. Kdor računa le s slovenskim milijonom, je že nevede na potu v separatizem. Gotovo nadpolovična večina slovenskega razumnštva je v tem smislu «samoslovenska» in misli, kakor da smo z onimi onkraj Sotle sklenili le pogodbo.

Ta separatizem, globoko zarit v starejšo generacijo, je opasen. Ves naš državni organizem razjeda in slabi. Stari mentaliteti so kakor strup. Tukaj treba preporoda *po novih generacijah*. Omladina mora v vse razumnštvo prinesiti široko koncepcijo Jugoslavije. Kako obžalujem samega sebe v onih časih, ko sem v svojih načrtih računal in upal le z enim milijonom duš. Danes računam s toriščem 12 milijonov. Ali ni to bistvena razlika situacije in dimenzij, ali ni to delo hvaležnejše, ali ni vabljivo, da čim hitreje premostimo, kar je med nas prepadoval umetno zasekala zgodovina in geografija?

Za odločen obračun s starim mentalitetom treba spričo mnogobrojnih prelaznih težav mnogo idealizma in ljubezni. Ljubezni do tega naroda, ki je vendar enkrat prišel skupaj. Tu zademo na starega svojega sovražnika, na *cinizem*. Opažali smo ga v raznih formah dosti pred vojno, trpljenje vojnih let in sledeče težave so mu dale nove hrane. Komunisti v dijaštvu so večidel ciniki, ki sami sebi ne zaupajo in se jim zdi zanimivo oklepiti se novega gesla, v katerega sicer ne verjamejo, ki ga pa širijo, da si dajo zadoščenje neke užaljenosti. Marsikdo si domišlja, da se mu krivica godi. Z veseljem pograbi vsako pogreško, da bi sam izgledal večji junak.

Površni vtis, nič globljega spoznavanja, in sodba je gotova. Sodba o sosednjem plemenu, sodba o državi in njenem družabnem redu. Komunistem je večini sport.

Ruski dijaški tip, večinoma židovske narave, ne more biti naš ideal. Zastrupljena ruska inteligenca ni v stanu, da reši narod razsula, v katerega ga je zagnal komunizem.

Jaz bi želel, da Jugoslavija čim prej dobi svojo dijaško ideologijo in izraziti tip. Naš narod ima premalo inteligence, da bi mogel odreči se aktivnemu poseganju dijaštva v duševno življenje naroda. Želim, da dijaštvo prevzame posebno vlogo.

Ena ideja je že dana po zgodovinskem položaju, v katerem živimo. Svoj čas je Marjanović pisal, da smo narod, «koji nastaje», danes nas je srečna usoda ujedinila v narod, predno so se razrasle nešete duševne in ekonomske vezi, ki delajo iz množice eno celoto. Duševno čim najhitreje dopolniti, kar nas je zgodovina prehitela, to daje dijaštvu program tako izraziti, da mu pritisne v vseh znakih svoj tip.

Naše dijaštvo je demokratsko. Iz naroda vzrastlo, hoče narodu vračati. Delati torej hoče

zanj in v njem in ne blazirano stati ob strani ali pa se čutiti vzvišeno nad njim. Kakor pa si želim te socialne žilice in zvezde vodnice našemu dijaštvu, tako bi rad pri vsakem dijaku videl še tretjo vodnico. Želel bi mu poleta, ki ga dviga od tal proti solncu. Želel bi v vsakega vlititi nekaj čuta, da v svojem tornistru nosi steblo za maršalsko žezlo in da bo morda njemu dano nekaj doseči, iznajti in izvršiti, kar se nikomur drugemu ne posreči. Disciplinirano znati korakati v masi, jo poučevati, zanjo se žrtvovati, pri tem pa neprestano stremiti navzgor v višave, kjer je ozračje tanko in kamor prihajajo le redki!

Jugoslavija s tako mladino bo kmalu v prvih vrstah.

PERE LJUBIĆ.

NAJJAČI STUP REAKCIJE.

Sećam se još reči jednog propovednika *fratra*: „Svećenik je dostojanstvom viši od anđela, on je viši i od same Bogorodice: jer je Ona jedamput nosila Boga i Čoveka, a svećenik Ga ima svaki dan u rukama... Spasitelj na njegovu zapoved silazi s neba na zemlju.“ Ove reči, i ako besmislene, imaju bez sumnje ogroman utecaj nad starićima, starićima, ženama i decom. I baš ova glorifikacija svećenstva pravi je uzrok klerikalizma, koji i u istoriji i u savremenom životu nije ništa drugo do reakcija.

Svećenik je po tome: što je posrednik između Čoveka i Božanstva, što poznaje „svete tajne“, — u očima mase „polubog“. Njemu se masa klanja, a on ovo obožavanje iskorišćuje. Zato vidimo svećenstvo već u egipatskoj istoriji na najvišem mestu iza faraona. Do francuske je revolucije tako bilo svugde u Evropi, a posle nje ostalo je u srcu Evrope, u Beču, dok nije pala dinastija Habzburga. Svećenički stalež nije ostao u hramu: on se je proturio u državnu upravu, on vlada javnim mišljenjem i, kao što je plemstvo silom, svećenstvo je na račun drugoga života otelo veliko posede. Iza vere licumjerski se skrivao lični i staleški interes. I ovo gramženje za svetovnim dobrima i vlašću nazvalo se klerikalizam, koji je negacija vere, jer je osnovni princip vsake religije što više suzdržanje od svetskih želja, radi večnog života. Uspit ću spomenuti kako sv. Pisino ne odobrava klerikalizam. Krist se skriva kad ga misle okruniti za kralja; kad ga pitaju treba li davati poraz Cezaru, On odgovara: „Dajte Caru carevo, a Bogu božje; On preporuča siromaštvo i govori o progonstvima, a ne o latifundijama i svetovnim vlastima dok već Sv. Pavao u jednoj svojoj poslanici preporuča vernicima: da se pokoravaju vlasti, jer je svaka vlast od Boga“.

Klerikalizam nije samo čedo katoličke Crkve, On je od ljudskog pametara kod svih naroda i vera. Njegov je glavni cilj bio i danas je: smetati napretku čoveka, prečiti mu da se emancipira. Klerikalizam je ekstremni konzervatizam. Atenski klerikali osuđuju Sokrata, jer kvari mladež; židovsko svećenstvo osuđuje Krista, radi psovke, da je Sin Božji; Galileo Galilei osuđen je od kat. klerikala, jer je

dokazao, da se zemlja vrti. Njihova veličina je najbolja osuda klerikalizma.

Od svih klerikalizma najviše zla je učinio Evropi i civilizaciji katolički klerikalizam. On je bio najviši, a dosljedno i najjači.

Od Renesance i Revolucije do danas koliki grotesni korak smo učinili napred baš zato, što smo se oslobodili klerikalizma. Vladari prosvetljenog apsolutizma — kao Josip II. — u početku rada oko unapređenja svojih država, odmah podstrigose krila ovome zmaju. (Tako je učinio Petar Veliki s ruskim klerikalizmom.)

Ni sa Revolucijom ni padom Habzburga, koji su mu u poslednje vreme bili najjači oslon, nije propao.

Zmijina lukavost, kao oznaka svih mračnih elemenata, nije ih ostavila. Oni znadu vešto na ledja država naprtiti dužnosti koje bi valjalo da ih oni izvrše.

Ne obazirući se na moral, klerikali blagoslivlju* do gadjenja nemoralnu familiju Habzburga, koja im je pomagala u njihovim aspiracijama proti susjednih država, koje nisu bile pod „jedinom, svetom katoličkom i apostolskom crkvom“.

Klerikalizam i danas preko Horthyja u Mađarskoj i kršćanskih socijala u Austriji, potpomagan od reakcionarne Francuske, žilavo radi oko restauracije one familije i države, koju su izgubili. Klerikalima rimskim nikako ne idu u glavu verski pokreti u Českoj i Jugoslaviji, koji su na prirodnom patriotskom zakonu zasnovani. (NB! Prirodni zakon po moralu je stariji od božjeg, a ovaj osećaj klerikali negiraju.) Oni u svojim egoističnim aspiracijama ovaj osećaj ugušuju. (Slučaj sa Jugoslavijom, koju moguće smatraju ili eventualno drže skizmatskom, pa potpomažu talijanske nacionaliste.)

Mi najbolje znamo na vlastitoj koži, da je klerikalizam anacionalan, kako sam već spomenuo. Svi raskoli ako ne u početku, a to posle dobivaju nacionalni karakter (Jan Hus, Martin Luter).

* Vidi razna godišta mjesečnika „Srca Isusova.“
(Op. ured.)

U borbi za naše oslobodjenje možemo brojiti desetericu istaknutih svećenika, — reri nautes — a većina ih je radila protiv. I kad smo se oslobodili, ta crna četa, koja je promenila reči, a ne osećaja — kao što vuk mienja dlaku, a ne čud — radi sistematski protiv ujedinjenja. Osnivaju i u nas kao i u Italiji, Českoj i druge „Pučke Stranke“. Ne laje pas radi sela, nego radi sebe. Tu ističu najviše veru, jedinu pregradu, koja nas deli. Uveravaju nas, da simpatišu za njih „braća Srbi“ i da će oni već osnovati s njima takvu stranku, da se zajedno bore „za veru i moral“. (Moralka vele da im je ista i to da ih spaja.) To je dakako pisanija, a ne mogu još da se pohvale sa ni jednom sličnom grupom u Srbiji, jer Srbima klerikalizam nije u tradiciji.

JUGOSLOVENSKO DIJAŠTVO.

DRUŠTVO JUGOSLOVANSKIH AKADEMIKOV V MARIBORU. Ko bo kulturni zgodovinar pisal dobo preporoda v Mariboru, bo moral omeniti tudi delo mariborskega dijaštva. Dijaštvo je bilo že nekada tu v Mariboru narodno in po pretežni večini napredno. Že v letih pred vojno je hvaljevredno delalo na kulturno-družabnem polju. Osnovali so si jako lepo knjižnico (današnja „Ljudska knjižnica“), ki so jo prepustili „Slovanski čitalnici“. Imeli so nadalje, ker so sodelovali pri vseh gledaliških predstavah, takozvani „Klub narodno-naprednih statistov“. Seveda so se morali fantje skrbno čuvati, ker sta policija in državno pravdnštvo vedno stikala za veleizdajalci v njihovi sredi. Ob izbruhu svetovne vojne je bil klub od vlade razpuščen in proti članom uvedena preiskava, ker so imeli baje na svoji zastavi naslikanega kralja Petra. Začelo se je ono znano preganjanje leta 1914. Svetovna vojna je onemogla čila vsak pokret mariborskega dijaštva. Šele po prevratu smo zadihali prosteje. Začelo se je živahno življenje. Akademiki, včlanjeni v „Stanovski zvezi slovenskih akademikov v Zagrebu“, so si ustanovili svoj pododbor v Mariboru in priredili poleti 1919. veliko akcijo v prid S.Z.S.A., ki je vrgla isti čez 30.000 kron čistega dobička. Ravno tako so priredili srednješolci par iger in koncertov in si iz čistega dobička nabavili lepo knjižnico.

Vedno bolj je dozorevala v nas misel, da je tu v obmejnem mestu potrebna trdna akademska organizacija kot protitež nemškemu „Hochschülerverbandu“, ki ima približno 90 članov. Prožeti narodnega edinstva smo ustanovili 28. marca 1920. „Društvo jugoslovanskih akademikov v Mariboru“ na nadstrankarski podlagi in likvidirali podružnico S.Z.S.A. Združili smo se napredni in klerikalni akademiki. Seveda se je takoj pokazala številna premoč naprednih elementov. Dobili smo naprednega predsednika in podpredsednika ter izmed osmih odborinskih mest šest. Morda je bilo ravno to vzrok, da se je — kot sem izvedel iz krogov klerikalne ljubljanske „Danice“ — postavila klerikalna dijaška liga v Zagrebu na sovražno stališče napram našemu društvu. Društvo je omejilo takrat svoje delovanje predvsem na podporno in prosvetno polje. Kmalu pa se je izkazalo, da je bil ta kompromis v pravih le cokolja, ki je samo ovirala vsak kulturni polet društva. Pa morda bi društvo še nadalje životarilo na tej podlagi, da se niso pokazali klerikalni študentje v vsej svoji zahrbtnosti in hinavščini. Ne oziraje se na dogovor, ki smo ga sklenili ob ustanovitvi društva, da ne bo namreč nobena skupina snovala v mariborskem okrožju svojih društev, so klerikalni dijaki ustanovili 29. junija 1920. podružnico „Dijaške zveze“ za mariborsko okrožje s sedežem v Mariboru kot centralo za vso Štajersko. Obenem so si ustanovili tudi razne pododbores po okrajih („Straža“ 12. jul. 1920.). Za podpred-

Klerikali jugoslavenski ne razlikuju se idejama, kao ni odećom od svoje braće. Oni odobravajući šute (iznimka: splitsko svećenstvo), kad nas papa izaziva svojim nepravednim radom protiv našega življa u okupiranom području.

Iz ovih činjenica lako je povući zaključak. Mislim da je svaki sutrašnjji na čistu s time, što treba da rade. Ovi tipovi ljube tminu rad sebe, a mi moramo da nosimo svetlo za sebe i druge. A osobito valja da imamo na pameti naš zdravi, seljački narod, koji se je počeo osveštivati i koji je sve u Jugoslaviji; koji je Jugoslavija. On je naivan kao dete i lako da poveruje onim crnim, koji misle učinit od njega orudje za realizovanje svojih natražnih aspiracija.

sednika centrale so si izbrali klerikalnega člana našega društva. Napredni člani smo smatrali to za kršitev skupnega dogovora. Ker niso hoteli klerikalni študentje kljub našemu dvakratnemu pozivu razpustiti podružnico D.Z., smo na izrednem obćnem zboru 14. avgusta 1920. izpremenili društvena pravila in postavili društvo na strogo svobodomiselni program. In zopet nova hinavščina klerikalnih dijakov! Kljub našemu obvestilu in pozivu, da naj izstopijo iz društva, večina tega ni storila, marveč smo jih morali enostavno črtati. Od 14. avgusta je društvo napredno s sledećim programom, ki ga pa mora dati odbor še končnoveljavno v odobrenje obćnemu zboru.

Društvo je kulturno in podporno. Kulturni program je sledeći: 1.) Stojimo na stališču popolnega edinstva jugoslovanskih plemen. V svetovni politiki odklanjamo vsako nasilje naroda nad narodom. Zato smatramo tudi Goriško, Primorje ter Korotan za neločljive enote naše Jugoslavije. 2.) Stojimo na stališču splošne demokracije, odklanjamo nadvlado enega stanu nad drugim in smo za pravično rešitev socijalnega vprašanja. 3.) Zahtevamo ločitev cerkve od države in popolno svobodo v verskem pogledu za vsakogar. — Podporno delovanje društva se omejuje na podpiranje revnih članov. Tako smo za prvi tečaj 1920./1921. razdelili štiri ustanove po 500 kron. Za drugi tečaj nameravamo razpisati več in višje ustanove. Fond za podpore črpamo predvsem iz družabnih prireditev. — Prosvetno delo smo raztegnili doslej le na javna predavanja in na debatne večere. Zadnja dva meseca pa smo porabili predvsem za notranjo organizacijo. Razdelili smo društvo na več odsekov (srednješolski, gospodarski, prosvetno-propagandni in veselilni odsek). Naiveč je storil dozda srednješolski odsek, ki se je zopet razdelil na štiri pododseke (pevski, glasbeni, dramatični in literarni). Čeprav smo šele komaj ustanovili srednješolski odsek, šteje že 150 članov in se obeta razviti v močno organizacijo, ki bo postala središče naprednega dijaškega gibanja na Štajerskem. Nadalje smo ustanovili tudi čitalnico in svojo knjižnico.

Društvo šteje danes 62 članov. Odbor sestoji iz sledećih tovarišev: Stanko Moškon, iur., predsednik; Vitko Merćun, med., podpredsednik; Mirko Brolih, iur., tajnik; Helena Tomineć, phil., blagajnica; Igor Rosina, iur., in Dane Lipnjak, med., revizorja; Stanko Lutman, med., in Ivan Kos, akad. slikar, odbornika; Srećko Ogrizek, exp. acad., in Vera Vabić, phil., namestnika. S. M.

LJUBLJANA. Z ustanovitvijo ljubljanskega vseučilišća smo pričakovali, da se bodo tudi v našem ozračju začeli oglašati kulturni življi z večjim poudarkom ter vsaj skušali nadomestiti ono, kar je bilo tekom vojne zamujeno. Toda nade, ki smo jih gojili, se niso izpolnile, nele vsled nerazumevanja širokega obćinstva, ki je s hladnostjo registriralo ustanovitev najvišjega kulturnega središća, marveč tudi vsled pasivnega zdržanja dijaštva samega, ki je vseučilišće sprejelo —

skoraj bi rekel — z eno samo željo: izviti se namreč kolikor mogoče hitro iz njegovega objema ter priti do kruha. Zakaj potrebujemo vseučilišče, kakšne naloge ima ono kot najvišji znanstveni zavod, kakšne naloge ima vseučilišče ravno v Ljubljani — vsa taka vprašanja so postranskega pomena; glavno je, da se v Ljubljani ravno tako lahko postane doktor, kot se izvrši na ljubljanskih gimnazijah matura. Kulturni moment je stopil v ozadje ter napravil prostor docela materijelnim težnjam, ki so prav živ karakteristikom našega dijaštva in njegovega duševnega življenja. Ako naj bo to znak tako razkričane slovenske «kulture», potem moramo zagrebškemu in beogradskemu dijaštvu čestitati, ker priča njih društveno življenje, da hočejo in da bodo postali kulturni faktor in nosilec novih idej v našem narodu. Ne oziram se na klerikalno dijaštvo, ki stopa po načrtih, izdelanih v glavnem štabu «jugoslovanskega» klerikalizma v Sloveniji, temveč v mislih imam dijaštvo svobodnega svetovnega nazora, ki si svojega razuma in čustva ne da zatirati od dogem in alfonzligorske morale.

Da vlada v tem delu dijaštva nejasnost namesto zavesti za najpotrebnejše kulturne težnje, ki vodijo do napredka in razvoja narodnih duševnih sil, je dokaz materijalistično mišljenje dijaštva, kateremu je vseučilišče mašina za uradnike.

Poleg klerikalnih društev «Danice» in «Zarje» imamo na našem vseučilišču še dvojce društev: napredno «Jadran» in komunistično «Vstajenje». Od teh dveh poslednjih je izrazito kulturno «Jadran», dasiravno se temu društvu podtikava vsemogoče strankarstvo, kar je po pojmovanju sedanjega dijaštva skoroda pregreha. Zdi se nam pa, da bi bilo treba predvsem jasnosti v pojmi, kaj je svetovni nazor, kaj je politika sploh in kaj je stranka in strankarstvo. Ni naš namen, da bi stopili v obrambo kateregakoli društva, temveč poudarjamo to le zato, ker smo mnenja, da vlada ravno v teh vprašanih velika desorientacija. O komunističnem društvu «Vstajenje» se ne sliši mnogo. Kulturnih vrednot do danes ni dalo še nobenih in mi jako dvomimo, da jih bo dalo v bodoče (če seveda ne računamo med kulturne vrednote običajnih fraz). Ako bi njih boj za svobodo duha bil tako intenziven kot je njihovo drugo govoričenje, potem bi morali z njimi računati kaj več nego le s strankino institucijo. Seveda se suče «uma svetli meč» malo težje kot bridka sablja!

Večina drugega dijaštva je neopredeljena, dasiravno je napredna; ravno to pa povzroča ugušljivo kulturno letargijo, kateri prida še sama Ljubljana svoj del, tako da je ta ugušljivost še popolnejša. Ljubljanskemu vseučilišču manjka tistega znaka, ki tako karakterizira druga vseučilišča, kjer se okrog svojega kulturnega središča kot okrog matere grupirajo in vrve mlade narodne sile v metežu idej in misli, ki jih hočejo pozneje uresničiti v dobrobit vseh.

Ako je sedanje stanje našega dijaštva, ki je izšlo iz slovenskih srednjih šol, tudi slika slovenske kulture, o kateri tako radi govorimo, potem... ne bi bilo treba o njej govoriti s tako domišljavostjo.

PRILIKE NA VISOKIM ŠKOLAMA U ZAGREBU. Koncem lanske šolske godine bilo je upisano na sveučilištu na pravu 1096, medicini 859, filozofiji 301, gospodarstvu i šumarstvu 235, farmaciji 153 i teologiji 55, u svemu 2669 djaka. Osim toga bilo je upisano na 1. godištu visoke tehničke škole 225 slušaca, na 1. godištu visoke pedagoške škole 63 slušaca i na 1. godištu veterine 50 slušaca. U svemu bilo je u Zagrebu 3037 studenata.

Društveni život osobito na sveučilištu bio je bujno razvijen. Na njemu je samom bilo u svemu 42 raznih udruženja i grupa. Jedno od najstarijih i najjačih društava bilo je «Jugoslavensko akademsko potporno društvo», koje je imalo preko 1500 članova (sveučilište i tehnika). Dakle 53-7 % čitavog dijaštva na obim visokim školama.

Kod izbora pomenutih društva najbolje se vidi moralna kvaliteta dijaštva. Kod izbora u ljetnom semestru od cjelokupnog broja članova glasovalo je bilo 558 ili 37-2 %. Od glasova dobila je najviše demokratsko-

izvanstranačka listina 295 glasova, klerikalna 105, komunisti 75, hrvatski separatisti 57 i tehničari 26.

Kod izbora lanske godine najnemoralnije su se ponesli klerikalci oko akad. udruženja «Domogaja», koji su se dan — dva pred izbore nabacivali najgorim klevetama na svoje kolege javno putem njihovog klerikalnog dnevnika. Lanjski izbori pokazali su, da je komunizam među dijaštvom u nazatku. Republikanci, Radićevci i socijaliste uopće nisu kod izbora ni istupali, bit će radi svoje malobrojnosti.

Napredna omladina ista tako nije istupala, jer se bila istom u ljetnom semestru organizirala.

(Pisano prije ovogodišnje glavne skupštine «Jugosl. potpornog društva», o kojim izborima donesti ćemo kasnije opširniji prikaz. — *Uredništvo.*)

PRILIKE U PRAGU. Primamo sledeća obaveštenja od podružnice akad. kluba «Januša» u Pragu:

Naših studenata ima ove godine više nego lane. Menza je prepuna. Sada će se otvoriti još dve menze: bosanska i vojvodjanska. Od djačkih društava najbolje uspevaju ekonomska, dok sva ideološka šepesaju. Od ekonomskih je svakako na prvom mestu «Slovenska dijaška zadruga», a od ideoloških komunisti, dok po sredi stoji pevački zbor «Jadran». Za ideološka društva nema ovde nitko smisla ni volje. Ono isto, što je bilo i lani. Naš djak istom kad vidi neku materijalnu korist od društva, onda se upiše.

«Jugoslavija» posvema je propala s razloga, što se nitko ne će energično da primi posla, a i s razloga, što sami djaci ne osećaju potrebu takvog društva. Podružnica «Januša» lani je izradila široki plan, po kojem bi sva društva došla pod kapu «Jugoslavije». Proti tomu su bila ekonomska udruženja, koja su mislila, da bi morali uzdržavati ideološka društva.

Kakav duh vlada među jugoslavenskom omladinom u Pragu, najbolje se vidi po tome, što 2000 naših studenata potpunoma duševno zadovoljava humoristički list «Načve», humbug nemačkog kazališta i laži «Prager Tagblatta». Veliki kontrast čini 60 siromašnih lužičkih Srba, koji imaju svoj mesečnik, a nas toliko pa bez ničega.

(Najnovija poročila iz Prage nam javljaju, da se je pričel med tamošnjimi študenti strankarski pokret. Tako so se do sedaj organizirali že klerikalci, radikalci in komunisti, v kratkem pa jim slede še demokrati. Poročilo nas je iznenadilo, ker smo mnenja, da mora biti akad. omladina nositeljica novih idej in da se ne sme vezati na različne politične stranke. Omladini, ki je strankarsko organizirana, je pogled v bodočnost zastrt, njeno polje je sedanjost, ne pa bodočnost. — Op. ured.)

DIJAŠKA STROKOVNA DRUŠTVA.

DRUŠTVO SLUSATELJEV FILOZOFŠKE FAKULTETE V LJUBLJANI je začelo v letošnjem semestru prirejati javna predavanja, ki so namenjena predvsem širšemu občinstvu. Doslej taka predavanja niso imela v Ljubljani sreče. Ze Aškerc se je zaman trudil, da bi zbral za predavanja, ki jih je angažiral v Mestnem domu, širšo publiko in tako postavil temelje ljudski univerzi. Par idealnih učiteljev in nekaj drugih ljudi, ki so se hoteli dvigniti iz letargije povprečnega Ljubljančana, je posečalo ta predavanja, širše publike ni bilo. Isto se je zgodilo tudi z lanskimi predavanji vseuč. prof. dr. Fr. Ilesiča o «Hrvatski literaturi», za katera se niti akademiki niso zanimali. Seveda: govorčiti in vpiti, da smo Jugoslovani, je lahko — truditi se pa, da v resnici spoznamo psiho hrvatskega dela našega naroda in tako pripomoremo k ujedinjenju, je že težje; zato je bil tudi obisk temu primeren.

Letos je poskusilo s predavanji filozofskega društva. Otvoritveno predavanje se je vršilo dne 5. novembra v bivši deželni zbornici. Maloštevilni poslušalci so z zanimanjem sledili izvajanju vseuč. prof. dr. Mantuanija, ki je predaval «O knjižnicah». Predavatelj je orisal najprej zgodovino knjižnic, nato pa je podal statistiko knjig v raznih državah. Malo nemilo nas je dirnila lastna naša revščina, ko nam je g. profesor povedal, da ima ena sa-

ma večja inozemska knjižnica več knjig kot vsa Jugoslavija.

Temu uvodnemu predavanju je sledila čez štirinajst dni (19. novembra) proslava 250 letnice smrti Jana Anosa Komenskega. V dvorani, okrašeni s kipom slavljenca, je predaval dr. Ivan Lah, ki je s par markantnimi potezami orisal milje, iz katerega je izšel ta, poleg Tolstega, največji slovanski mislec in pedagog. Predavatelj je nato v lepo sestavljenem referatu podal svetovni nazor in smele ideje velikega Slovana. Udeležba je bila že večja kot pri prvem predavanju.

Med najbolj uspela in nepričakovano dobro obiskana predavanja moramo šteti ciklus predavanj univ. prof. dr. Fr. Vebra, v katerih je odprl tudi širšemu občinstvu vpogled v svojo delavnico. Ciklu je dal naslov „Telo in duša“, kar je občinstvo silno privlačilo. Vršilo se je sedem predavanj, v katerih nam je predavatelj podal bistvo duševnosti in antične, srednjeveške in moderne poskuse rešitve vprašanja o razmerju med dušo in telesom. Analitično nam je nato podal bistvo „jaza“ in doživljanja, kajstva in kakovosti in njega paralelo v „zunanjem“ svetu. Prisotno občinstvo je presenetila preciznost in eksaktnost v podajanju snovi, posebno pa v kritiki filozofskih sistemov, ki skušajo razlagati razmerje med dušo in telesom. Posebno zanimanje je vzbudila kritika teorije Tomaža Akvinca in pa Ostwaldovega energizma. V prihodnjih predavanjih nam je predavatelj podal lastno teorijo o harmoniji med duševnim in neduševnim svetom in v luči tega pomen kulture in življenja. Da so predavanja nad vse in za vsakogar zanimiva, nam je pričal njihov vedno večji obisk.

V soboto dne 12. decembra je proslavilo društvo drugo obletnico smrti Iv. Cankarja. Predaval je dr. J. C. Oblak „O Cankarju, slovenskem človeku, predstavljatelju narodove duše“. Zanimiva polemika med predavateljem in dr. Tavčarjem v „Napreju“, odnosno v „Slovenskem Narodu“ o priliki prve obletnice Cankarjeve smrti je zainteresirala našo javnost še prav posebno za to predavanje. Dr. J. C. Oblak, ki je znan po svojem globokem umevanju in navdušenju za Cankarja, je podal v svojem predavanju lepo študijo o tem velikem glasniku naše narodne psihe.

Dne 16. januarja je predaval vseuč. prof. dr. K. Ozvald o „Vzgoji in vzgojevalcih“. Predavanje je sicer vsebovalo po večini že znana fakta, podano pa je bilo v harmonični in jedrnatih oblikah in je moralo navdušiti poslušalce k stremljenju po doseganju ideala pravih vzgojevalcev.

Vsa ta predavanja, ki so bila v začetku skromno obiskana, so pokazala blagodejen vpliv, ki ga je začela širiti mlada univerza tudi med širše sloje. Duševno življenje se je začelo gibati in upamo, da bodo postala enaka predavanja širšemu občinstvu potreba.

DIJAŠKO-SOCIJALNI VESTNIK.

DUNAJ. Študij in borba za kruh ne dopuščata dujnaskemu dijaštvu, da bi živel intenzivnejše duševno in društveno življenje; edino katoliška in socialistična omladina imata svoja kulturno-politična društva. Pa tudi za osnivanje „naprednega“ društva že lani ni manjkalo inicijative, a je peščica onih, ki so se odzvali, odklonila itak dovolj pohleven program, češ, da je v socialnih točkah prerrevolucionaren. Tako tvori duševno hrano večini gledališče, koncerti in predavanja, mnogim pa — kinematograf (!) — Zivahnejše delujejo strokovna društva, ki so že vsa fuzionirana v enotna jugoslovanska društva. Imajo po večini že svoje lokale in knjižnice. Pozornosti zasluži razvoj pri staleških društvi. Odkar ne nudi Jugosl. akad. podporno društvo boljše in cenejše hrane nego mnogobrojne subvencionirane kuhinje, je število članov pri podpornem društvu znatno padlo. One pokrajinske vlade, ki so društvo do sedaj podpirale, so podpore ustavile, dokler ostale pokrajinske vlade ne plačajo svojega deleža, odnosno dokler centralna vlada ne uredi tega vprašanja. Tako je moralo priti do osnivanja pokrajinskih staleških društev, kajti ljubljanska vlada n. pr. je odredila podporo samo za Slovence, sarajevska samo za

Bosance itd.; centralna vlada pa se izgovarja, da je prosvetni budget ločen po pokrajinah in da ona razpolaga samo s srbijskim in črnogorskim budgetom. Ministarstvo Prosvete pa tudi ni pokazalo volje, da zahteva izreden „centralen“ kredit, kakor je to storilo v drugih slučajih, ker a priori odklanja Dunaj kot mesto, kjer naj jugoslovanska omladina študira. Dijaštvo po veliki večini obsoja sistem, ki ga sili v pokrajinske organizacije (za druge), a ignorirati ga ne more. Omenjena društva so dobro organizirana; vodijo predvsem evidenco o materialnem položaju svojih članov, nekatera s primerno rigoroznostjo.

Omembe vredno je, da študira na Dunaju izredno mnogo Bolgarov; tamošnje šolske oblasti jim gredo na roko bolj nego drugim inozemcem. Razven komunistov, ki se navdušujejo za balkansko konfederacijo, se drže bolgarski študentje napram nam prilično rezervirano. L. K.

SREDNJEŠOLSKI VESTNIK.

SREDNJOŠOLSKO DJAŠTVO. Dne 25. do 28. avgusta 1920 obdržan je II. kongres slobodoumne omladine u Varaždinu. Na tom kongresu bilo je zastupano sa 66 delegata 4636 organizovanih srednjoškolaca i to iz Srbije je 2525, iz Slovenije 1193, iz Hrvatske 792, iz Vojvodine 126, dok Dalmacija, Crna gora i Bosna uopće nisu bile zastupane.

Ne čemo da iznašamo detalja, jer će to donesti njihovo glasilo „Preporod“ (naručuje se Branko Goslar, Ljubljana, Breg 10/II) već samo hoćemo, da spomenemo neke momente sa tog kongresa.

Predma se o formalnostima prije sastanka uopće nije ništa pisalo, svi učesnici došli su s jugoslavenskom zastavom iz svih krajeva naše domovine; oni iz Zaječara, Prizrena i Užice, kao i oni iz Ptuja, Kranja i Celja. Jedinstvo ne samo u reči, već i u delu i osećaju.

Delegati iz Srbije svuda su najradikalniji i bez predstava. Oni brišu sa programa sva tri plemenska imena, oni naglasuju jugoslavenski narod, oni hoće da se već konačno započne sa provadjanjem narodnog jedinstva.

Upravo delegati iz Srbije iznašaju predlog da se ukine cirilica, a prihvati latinica i ekavština, da jednom i u tom smeru dodjemo do jedinstvenog jugoslavenskog jezika.

Delegati iz Srbije iznašaju predlog, da se sa Kongresa pošalje pozdrav jugoslavenskoj omladini u Bugarskoj. Na koncu kongresa zapevana je samo himna „Hej Slaveni!“

Ta omladina — i ako mlada godinama i iskustvom — jasno je pokazala svu mizeriju naših starijih generacija, koje se guše u tesnogradnom partizanstvu i sićušnosti plemenskih okvira. Ta je omladina svojim svatanjem jasno pokazala, da je korenje jako, iz kojeg će se razviti jako jugoslavensko drbo.

PREPOROD. GLASILO SAVEZA JUG. SREDNJEŠOLSKIH UDRUŽENJA. Savez, čigar glavni smoter je vzbuditi v srednješolski mladini duh pravih Jugoslovana, je letos izdal dve številki svojega glasila „Preporod“. Poleg poučnih in informativnih članov, ki seznajajo dijake s stremljenjem po izboljšanju in izpopolnjenju dosedanjih učnih form in članov, ki jih uvajajo v študij posameznih predmetov, je v listu zapopadana tudi beletristika. Dosedanja smer, v kateri se razvija glasilo, ima hvalevredno težnjo nuditi svojim bralcem ne le direktive za strokovno izobrazbo, ampak jim odkazuje tudi prostorček, v katerem naj se vadijo mlade literarne sile in se tako izpolnjujejo.

List je, tudi če odstranimo vse druge brezdomno koristne težnje, vreden in zmožen mogočnega razmaha, kar naj je mladini v vzpodbudo k vztrajnemu delu. Dolžnost naše javnosti, ki ji je sila mladine pri srcu, pa je, da pridno sega po listu in jo s tem gmotno podpira.

O SREDNJEŠOLSKEM SOCIJALNEM VPRAŠANJU. Dijaško socijalno vprašanje ni novo. Že pred vojno je bilo predmet diskusij in akcij, vendar je šele sedaj jasno razkrilo svoj obstoj, ko je pritisnilo življenje z vso krutostjo na dijaka, ne le visokošolca, temveč tudi srednješolca. O srednješolcih je bilo do sedaj še najmanj govora, vkljub temu, da zaslužijo tudi oni v tem oziru

malo več pazljivosti; vsaj toliko, kolikor se obrača pozornost na disciplinarni red, kar je bilo menda prvo delo reforme naših srednjih šol. O tem pa, kako in kje stanuješ, kako visoke cene plačujejo starši za stanovanja, kjer je mladina stlačena, pri kakšni luči zvečer študiraš, kakšno je zdravstveno stanje te naše mladine, katero tako radi nazivajo cvet naroda, o vsem tem se govori malo ali pa sploh ničesar. In vendar je to važno vprašanje, pri katerem bi se morali ustaviti dalje časa kot to storimo takrat, ko čitamo procenke za jetiko umrlih. Mnenja sem, da bi bila zelo hvalevredna kaka tozadevna akcija tudi od strani srednješolskih profesorjev, ako jim njihova ozkostrnost sploh kaj takega dopušta. Da je pri katoliškem dijaštvu v marsičem dobro preskrbljeno vsled strankarske organizacije, o tem smo se imeli priliko prepričati na lastne oči. Saj njihovi verski konvikti dobe lahko iz vrst redovnikov primeren personal; ustanavljanje konviktov za napredne dijake je danes skoro nemogoče, ker bi bilo to združeno s prevelikimi stroški. Vsi pa klostrov ne morejo in tudi niso vsem jezuitske pridige po volji. Zato smo mi mnenja, da je skrb za mladino naloga vsega naroda, ne pa samo posameznih strank, ki reprezentirajo le njegov del. Med socialne razmere srednješolcev bi bilo potrebno posvetiti z odprto lučjo, ker so oni najmlajši od mladih. Tej stvari bo treba posvečati v bodoče več pažnje kot doslej.

REFORMA SREDNJIH ŠOL. V romantičnih dneh prevrata se je rodila pri nas v Ljubljani ideja reforme srednjih šol. Če se ne motim, se je ravno v kritičnih dneh vršil o tem javen shod v Mestnem domu, kjer se je lepo govorilo in tudi navdušenje je bilo veliko. Govorilo se je, da se pristriže grščini par ur, uvede srbohrvaščina itd. Tudi o Jugoslovanstvu se je govorilo. V drugo fazo razvoja je stopila reforma srednjih šol v dobi, ko je sejala neka komisija za zaprtimi durmi. Plod dela te famozne ankete je precej podoben tistemu, ki ga ima Prešeren v mislih v svojem „Čudnem dihurju“. V tretjo fazo je prilezla reforma srednjih šol sedaj, ko počiva med akti.

Če bi imeli pravih delavcev, bi imeli sedaj zbrano vsaj gradivo o tem predmetu, ali bi se vsaj vršila anketa staršev, profesorjev in dijakov, oziroma razposlale vprašalne pole kot v Češkoslovaški. (Poročilo o tem v 2. številu „Preporoda“.) C. in kr. sta izginila iz napisov, druge so pa prelepile. To prelepljenje pa je postalo simbol. Prelepljenec se imamo zahvaliti za „reformo“ srednjih šol, dalje da je dijakom prepovedano, se udeleževati manifestacij, da so danes prepovedane jugoslovansko orijentirane dijaške organizacije (čeprav so od ministarstva odobrene) itd.

Avstrija je poginila, med nami živi še nekaj, kar ima vzgano firmo „made in Austria“, to je čista, nepotvorjena avstrijanščina. Na eni strani SHS, na drugi pa „made in Austria“. Vse njih delovanje je samo iskanje kompromisa med obema firmama. Poleg tega fraze o svobodi in patrijotične deklaracije: da še smo tu mi Avstrijci in naša kultura.

PROSVETA.

SLOVENSKEMU DIJAŠTVU! Pred vojno je akademsko ferijalno društvo „Prosveta“ živahno delalo na polju ljudske izobrazbe ter ustanovilo po vseh slovenskih pokrajinah mnogo ljudskih knjižnic. Vkljub temu, da se je večina knjig poizgubila ali pa prešla samovoljno v last drugih društev, ker je bivša avstrijska oblast „Prosvetno društvo“ kot državni nevarno institucijo razpustila, obstojajo gotovo še v nekaterih krajih te knjižnice. Nosilec Prosvetnega gibanja in dela je bila akademska omladina in izreči moramo vse priznanje, da je bilo njeno delo uspešno in plodonosno za ljudsko prosveto. Društvo pa je danes neoživljeno, knjižnice bogve kje. Pozivljemo vse napredno akademsko dijaštvo, ki ima voljo do dela in ki hoče pomagati našim bratom v Prekmurju, na Koroškem in Primorskem ne samo z besedo, ampak tudi z dejanjem, da akad. fer. društvo „Prosveta“ zopet oživi ter nadaljuje njeno ljudsko izobraževalno delo v naših krajih.

Prosvetaš.

(Vsled pomanjkanja prostora je poročilo skrajšano. Eventualne informacije daje uredništvo. Op. ur.)

„PROSVETA“ U SARAJEVU. Upravo je izašel u listu „Prosveta“ u Sarajevu prikaz o radu najjačeg našeg prosvetnog društva „Prosveta“ u našoj državi.

Prema tom prikazu vadimo:

Društvo „Prosveta“ postoji 18 godina a imalo je svoje sedište u Sarajevu i 121 raznih pododbora u čitavoj državi i Americi sa ukupno 19.444 članova od čega 488 dobrotvora, 4239 utemeljitelja i 14.717 pomagača. Od društvenih članova umrlo je tekom zadnje godine 150.

Glavni rad društva bio je u potpomaganju siromašnih i vrednih djaka na visokim, srednjim i raznim stručnim školama. Na tom polju delatnosti društvo je podupiralo 7 studenata potpunoma i 294 delomično na visokim školama. Na srednjim školama podpora djacima bila je u tomu, što su djaci primljeni bili u razne društvene domove u Sarajevu, Mostaru, Tuzli i Banjoj Luci. „Prosveta“ je imala na srednjim zavodima 147 svojih stipendista i 270 pitomaca u domovima, u svemu 417 djaka. Osim toga dobilo je 484 djaka razne potpore.

Uz ovaj rad bavilo se društvo pobijanjem nepismenosti u narodu, osnivanjem biblioteka, izdavajući list „Prosvetu“ i knjige za narod.

Osobitu pak brigu posvetilo je društvo izgradnji svoje organizacije. Dosada ima osnovano 121 pododbor.

Za rukovođenje čitavog posla primila je „Prosveta“ od članova 882.829-37 K, a raznih darova 873.841-92 K, tako da je prihod društva, uz neke manje stavke iznašao 2.011.214-25 K. Višak na koncu godine iznašao je 405.982-60 K. Najviše je izdano za uzdržavanje djaka i domova.

(Veselilo bi nas, kad bi mogli dobiti izveštaje i drugih naših prosvetnih društava u Bosni „Napredka“ i „Gajreta“. — Uredništvo.)

KNJIŽEVNOST IN UMETNOST.

DR. JANKO BEZJAK, OBČNA ZGODOVINA VZGOJE IN POUKA (kr. zaloga šolskih knjig in učil. 1921.). V knjigi je storjen prvi poskus sestaviti zgodovino ljudskošolske vzgoje in pouka s posebnim ozirom na jugoslovanska plemena. Pisatelj je zasnoval svoje delo tako, da kot nekaj uvod na kratko očrta vzgojo v dobi pred Kristusom (pri starih Grkih — pri Rimljanih — pri starih Judih —), obširneje pa se peča z vzgojo od srednjega veka dalje. Vsako stoletje deli zopet v pododdelke, tako da najprej obravnava splošno stanje šolstva v Evropi, nato pa preide na stanje pri posameznih jugoslovanskih plemenih, pri čemer ustvari kolikor toliko časovno vzporednih slik iz slovenske, hrvatske in srbske preteklosti.

Kakor je hvalevredno in razveseljivo dejstvo, da se je našel mož, ki skuša podati naši mladini na učiteljskih pomožno učno knjigo, si vendar ne moremo utajiti, da delo nikakor ne odgovarja svojemu namenu. Ne glede na to, da pisatelj ni imel načrta, ko se je lotil dela, kazi knjigo sila mnogo napak.

Vsled pomanjkanja prostora se mi je nemogoče podrobno baviti s knjigo; navedem naj le nekaj malenkosti, katerim bi se bil pisatelj brez truda ognil, če bi se bil količikaj resno bavil s predmetom.

Najprej, kar oblike tiče! Pri obravnavi zastopnikov posameznih struj in stoletij pogrešamo kratko naznačenih virov (literature), na podlagi katerih bi bila dijaku — učitelju, dana možnost, poglobiti se v študij. Prepričan sem, da čuti avtor sam, da še daleko ni zadostil potrebam, katere se stavijo na posameznika s tem, kar omenja v svoji knjigi. Priznavam, da se vsemu niti v znanstveni razpravi ne da ustreči, kaj šele v mali šolski knjigi, dana pa je možnost, jo izpolniti, kolikor je to sploh mogoče na zgoraj omenjeni način. Drugi činitelj, ki olajša dijaku pregled tvarine, je abecedni seznam vseh imen in predmetov, o katerih knjiga razpravlja, tako, da je vsakomur brez nepotrebnega listanja pri eventualnem ponavljanju iskano mesto na razpolago. Tudi tega ni!

Strogo začrtane poti, po kateri naj bi stopal vsak pisatelj, kakor že omenjeno, tu ne moremo najti. Komaj nam avtor s široko razprtimi črkami v naslovu zatrjuje, da nam hoče podati načela obravnavanja moža, že naletim na pisateljeve opazke in kritike. Celoten vtis slike je pretrgan in zmeda je tu. Zakaj ni skušal biti pisec dosleden? — Pri Rousseauju n. pr. obravnava razmerje med načeli R. in sedanjosti v posebnem delu, kar je edino pravilno, na drugem mestu pa (str. 19. točka 8.) bržkone iz nestrpnosti, da bi čimprej končal, zmeša svoja in Aristotelova načela in preskoči ojnice. Takih in enakih mest je polno. Zdi se mi, da bi tudi delo, ki obravnava hibe in dobrine posameznih metod, moralo odgovarjati ponovno poudarjenim zahtevam po sistemu. Kako naj sicer učna knjiga vpliva vzgojno, če že v svojem bistvenem sestavu nasprotuje temu, kar zahteva sama od učenca? — Posamezne osebnosti naj se torej sistematično obravnava! Strogo je ločiti med nazori moža, ki je predmet razmotrivanja, in lastnimi nazori, ki nastopajo šele kot kritika v samostojnem oddelku pod posebno oznako.

Tu naj tudi omenim nepotrebno trganje snovi, ki spada v eno celoto. Neumevno mi je, zakaj je avtor ločil Herbartu po Diesterwegu in Fröblu od njegove šole. Temu bi se izlaha ognil, če bi obravnaval takoj za Pestalozzjem. Diesterwega in Fröbla, kot so storili to drugi pisatelji pedagoške zgodovine, nato pa prešel na Herbartu in učence!

Tudi stvarnih pogrškov ne manjka! Na strani 122. v predzadnji vrsti čitam: „Ta Rousseaujeva ideja, da bodi vzgoja bolj pozitivna nego negativna, je posledica njegove trditve, da se pod človeškimi rokami vse pokvarja...“ Odkrito povedano, smatral sem to za tiskovno pomoto in hitel na zadnjo stran, da utemeljim svoje mnenje. Pa glej! V zasmeh se mi reže popravki, da imam občutek, kakor da se je avtor hotel norčevati iz vseh, ki citajo njegov delo. Seveda, če je izpadel v tekstu kak „i“ mora v popravek, če pa postavim gorostasno trditev, ki je nasprotna resnici, katere se dijaki, ki zapuajo knjigi, brezskrbno nauče, to je stranska stvar. Predpostavljam seveda, da je pisec sam vedel, kaj se navadno razume pod pozitivno in negativno vzgojo.

Kratko naj tu še omenim, da je način, kako avtor zavrača R. načela, bolj podoben čenčanju „starih bab“, kot pa resnim ugovorom. Samo en zgled (str. 123.):

4. „Prav tako je napačno, če R. trdi, da otrok ne potrebuje človeške avtoritete. Kam za bredejo otroci, ki ne poznajo pokorščine, nas uči vsakdanja izkušnja.“ Ali smatra avtor dijake, ki se bodo učili iz njegove knjige, za take „jurčke“, da misli, da se ne bodo smejali spricho tega? Kako mu je moglo priti na um, primerjati otroke v sedanjih razmerah z Emilom, ki se vzgaja ločen od družbe? ali

5. „Ne moremo pritrjevati njegovemu mnenju, da naj se zavlačuje pouk ter začenja šele z 12. letom; to naziranje nasprotuje vsem psihološkim zahtevam vzgoje in pouka in bi bilo, če bi se res uvaževalo, učenec v veliko škodo.“ Res je! — Pisec pa pozablja pri izvajanju, da je izrekel nekaj splošnega, kar bi bilo treba šele s primeri podpreti, če noče, da dijaki verujejo to le zato, ker on (avtoriteta) to trdi. Enostavneje bi podprl svojo trditev, če bi pristavil: „Ta R. zahteva je neizvedljiva, ker si mora velik del mladine po 12. letu že sam iskati kruha. — Če sem na eni strani do smešnosti natančen [Schwarzerd — prestavi pisec, da ga bodo učenci „bolje umeli“ v — Črnozemeč], zakaj bi ne bil dosleden tudi tam, kjer imajo dijaki res korist od tega.

Dvomim tudi, če je imel avtor srečo pri izbiranju in podajanju vsebine posameznih spisov. Sicer pa: De gustibus non est disputandum...

Kot krona vsemu je pa „kristalno čista“ slovenščina, ki jo pisatelj rabi. Naj navedem le par primerov: (str. 5., vrsta 19.).

„Užaliti nas mora, če slišimo zanikati to, kar smo izza rane mladosti, od materinih prsi slišali od dojilj in mater, kar... ali pa str. 112. — Ratkejev sem gredoči

poskus, ki... str. 220. β.) vrsta 10.: — Sem gredo nje-govi spisi... itd., itd.

Vsakdo, ki ne pozna položaja, bo štel to pomanjkljivo znanje slovenskega jezika avtorju v neodpusten greh. V njegovo opravičbo pa naj omenim, da smo se mi, ki poznamo pisatelja kot predsednika izpitnih komisij pri maturi, naravnost čudili, kako „more“ „tujerodec“, ki je o priliki trdil, da je sramota, da znamo tako malo nemščine, ki bi morala biti vendar naš materni jezik, spisati celo knjigo v osovraženem jeziku. Od tod je torej razlagati nemščizme, ki so se nehote vrinili v slovensko delo.

Iz naštetega, ki je vsekakor le drobtinica odkrhnjena od celote, je razvidno, da knjiga ne more odgovarjati svojemu namenu, kar nam je v tem večje iznenadenje, ko čitamo na naslovni strani celo odlok „Poverjenstva za uk in bogočastje“, s katerim je namenjeno delo našim dijakom kot učni pripomoček v šoli. Kam plove-mo?...

Da, za eno pa moramo biti g. doktorju vendar hval-ležni: pokazal nam je, da nujno potrebujemo novih, dobrih knjig, pokazal nam je tudi, kako si on predstavlja to delo, dal nam je vzpodbudo, da storimo tudi nekaj na tem polju. Tudi ponesrečen poskus je mnogo-krat koristen, samo ostati mora izoliran in nam biti memento pri delu.

ŠTO JE SA „SAVREMENIKOM“. U doba, dok počinju, da izlaze toliki listovi i lističi, u doba, dok klerikalna literarna revija redovito izlazi, „Savremenik“, jedina naša napredna književna revija u zapadnom delu naše zemlje — spava. Izlaženje je zapelo već nakon nekoliko brojeva, nakon što je „Savremenik“ preuzeo g. Marjanović. Čast sposobnostima g. Marjanovića, ali mu zato ne možemo biti zahvalni. Kojeakve izlike o tisku, papiru za nas ne mogu da vrede, kad vidimo, kako drugi listovi niču i izlaze, a nemožemo biti zahvalni ni „Društvu hrvat. književnika“, čijega je list, da se ne makne, da preda u ruke ljudi, koji će znati uzdržati list. Društvo ne može, da ima izlike, da je tu ugovor. Ugovor, koji nas baca u nazadak i nije ugovor. Gledati ćemo na ugovore, dok nam se kuća ruši.

(Ova je bilješka bila napisana za naš list pred koji mesec dana, dok se još nije znalo za sudbinu „Savremenika“. Kako sada saznajemo „Društvo hrvatskih književnika“ preuzelo je od g. Marjanovića list u svoje ruke te ga poverilo g. Zdenku Verniću. „Savremenik“ izlazi za koji dan. Svima drugovima preporučamo, da nastoje svuda što više razširiti „Savremenik“, te mu tako omogućiti redovito izlaženje. — Uredništvo.)

LISTNICA UREDNIŠTVA IN UPRAVNIŠTVA.

Skromen je naš začetek kot je običajno skromen vsak začetek dijaških akcij. Zato je toliko bolj odvisen uspeh našega dela od nas samih in od vsakega posameznika, ki se zaveda svojih dolžnosti. Današnji miselni razcepljenosti naprednega dijaštva moramo enkrat za vselej napraviti konec: „Vidovdan“ naj bo oni forum, kjer naj se izkristalizirajo naše ideje. Vabimo zato vse napredno dijaštvo in vse one, ki imajo dijaštvu povedati karkoli, k sotrudništvu.

Pa tudi naše gmotne prilike niso baš rožnate. Obračamo se tem potom na vse napredno dijaštvo kakor tudi na vso našo javnost, da nas gmotno podpre s tem, da se naroči na naš list in da ga razširja.

Prvo številko smo poslali vsem onim, o katerih upamo, da se bodo na list naročili. Ker nimamo še čekov, prosimo cenjene naročnike, da nam blagovolijo nakazati naročnino po poštni nakaznici. Kdor se ne misli na list naročiti, naj ga nam blagovoli tekom treh dni vrniti.

Upravništvo.

Odgovorni urednik: Evgen Lovšin.
Tiskala Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.
Last konzorcija „Vidovdan“.
Glavni urednik: Bogo Teply.